

HANDELINGEN

der

Nationale Synode van Dordrecht

na het vertrek der uitheemse
theologen ¹⁾

1) 's-Gravenhage O 17.

TOT DE LEZER

De Post-Acta der Nationale Synode, gehouden te Dordrecht in de jaren 1618 en 1619, die lang vermist waren, en in de laatste visitatie der nationale schriften gevonden, en door publieke orde gedrukt zijn, hebben wij ondergeschreven deputaten Synodi van Zuid-Holland, op de voorslag van de Synode, gehouden te Leiden in de jare 1668, art. 24, en autorisatie van de Hoog Mog. Heren Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden, onder dato de 4e mei 1669, mitsgaders de last der Synode gehouden te Schoonhoven in de jare 1669, art. 26, uit de Latijnse in de Nederlandse taal overgezet, en in druk vervaardigd.

WINANDUS SCHULIUS
CORNELIUS TRIGLANDIUS
CORNELIUS VERGEER
PETRUS HOLLEBEECK

HANDELINGEN

der Nationale Synode gehouden te Dordrecht, nadat de
uitheemse theologanten vertrokken waren.

De 155e Sessie.

De 13e mei des maandags, voor de middag.

Is voorgesteld, dat dit het goedvinden was van de doorluchtige heren gedelegeerden, dat de kanones van de kerkenordering, vastgesteld in de laatstgehouden Nationale Synode, van deze Synode zouden herzien en geëxamineerd worden.

De gedeputeerden van de Zuid-Hollandse kerken hebben begeerd en aangehouden, dat de nog resterende gravamina aangaande de leer, eerst mochten afgedaan worden, eer men kwam tot verhandeling van die dingen, die tot de regering der kerk behoren. De praeses heeft hun beloofd, dat men daarna die gravamina zou handelen, als de verhandeling van de kerkenordering zoude ten einde zijn; op welke konditie en belofte zij zich tevreden hebben gehouden.

Zijn opgelezen de canones van de kerkenordering, gesteld in de laatste Nationale Synode, gehouden in 's-Gravenhage, anno 1536. Is vastgesteld, de Latijnse, Franse en Nederduitse exemplaren van de Nederlandse belijdenis met elkander te vergelijken, dewijl in alle de edities enige verscheidenheid in sommige woorden werd gevonden, om in elk van deze drie talen, uit alle de edities een exemplaar te formeren, hetwelk men hierna voor autentiek houden moet, en in deze vergelijking inzonderheid te letten op het exemplaar, in de Nederlands-Franse kerken tot nog toe voor autentiek gehouden.

Tot dit werk zijn gedesigneerd Antonius Thysius, Hermanus Faukelius, Daniël Colonius, Festus Hommius, en Godefridus Udemannus.

De 156e Sessie.

Des zelve daags na de middag.

De kanones van de kerkenordering zijn, voor zover aangaat hun substantie, van al de gedeputeerden, predikanten en ouder-

lingen, van ieder provincie geaprobeerd. Enigen verklaarden, dat zij in hun provincie bijzondere kerkenordeningen hadden door de autoriteit van de staten van hun provinciën bekrachtigd, in substantie met deze overeenkomende. Is vastgesteld, de heren Staten-Generaal te verzoeken, dat hunne hoog mogenden gelieven met hun autoriteit en approbatie, deze artikelen te bekrachtigen, opdat ze doorgaans in de Nederlandse kerken kracht zouden mogen hebben van openbare wetten, en des te nauwer tot vrede en opbouw der kerken onderhouden worden.

Is gehandeld van het jus patronatus, gelijk men dat noemt, of niet hetzelfde enigszins of ten enenmale, uit de Nederlandse kerken zou kunnen geweerd, of ten minste beperkt worden, dat de kerk daardoor geen schade kwame te lijden. De heren kommissarissen hebben te kennen gegeven, dat het geenszins zoude kunnen wezen, dit recht geheel weg te nemen; want dat de heren Staten nimmermeer zouden gedogen, dat diegenen, die in de wettelijke possessie van dit recht zijn, henlieden datzelfde door enige kerkelijke konstitutie zou worden benomen; en derhalve dat de Synode liever zou willen middelen bedenken, om de misbruiken, zo daar enige zijn, te verbeteren, als om hetzelfde geheel op te heffen.

De 157e Sessie.

De 14e mei, des dinsdags voor de middag.

Is beraadslaagd over de billijke beperkingen, waardoor het gebruik van het jus patronatus alzo mocht worden omtuind, dat hetzelfde de patronen vrijgelaten zijnde, het gebruik er van de kerken minder mocht prejudiceren, en de misbruiken, zoveel mogelijk, in het toekomende verhoed. Tot welken einde geordonneerd is aan de hoog mogende heren Staten-Generaal over te leveren deze volgende artikelen, en te verzoeken, dat zij dezelve aan de respektieve provinciën gelieven te rekommanderen:

I. Dat het jus patronatus niemand worde toegestaan, dan die voor hun hoog mogenden klaar kan doen blijken, dat hij daarvan is in deugdelijke possessie, opdat de kerk niet tevergeefs met onnodige lasten worde bezwaard.

II. Dat de patronen geen ander recht gegeven worde, dan om een bekwaam persoon te presenteren; alzo zij zelfs onder het pausdom geen ander recht gehad hebben.

III. Dat de patronen der dienaren der kerk van zulk een onderhoud voorzien, als behoorlijk is, en van gelijke dienaren

der kerken genoten wordt: zonder ooit toe te laten, dat zij met iemand over het traktement, zo zouden handelen, alsof zij hem huurden; of zo een presenteren, die een zo klein mogelijk traktement voor de dienst zou eisen.

IV. Dat de presentatie geschiede binnen twee, of ten hoogste drie maanden, nadat de dienst zal begonnen hebben te vakeren; en zo niet, dat zij voor dat maal wegens deze nalatigheid van het recht van presentatie zullen verstoken zijn.

V. Dat de patronen zulk een persoon presenteren, die buiten alle suspitie is van elke ongezondheid in de leer, die ook van een goed leven is, en met zulke gaven voorzien, dat hij de gemeente aangenaam zij, en dezelve genoeg kan geven.

VI. Dat de kerken het volle recht behouden, om de gepresenteerde persoon te weigeren, zo zijn gaven of manieren de kerken niet welgevalen; opdat haar geen dienaar tegen haar wil worde opgedrongen.

VII. Dat de persoon gepresenteerd zijnde en van de kerk aangenomen, nadat de classe daarvan zal wezen verzekerd voorts naar de kanones der kerkenordering in de classe zal worden geexamineerd; de kerk voorgesteld, en in de dienst bevestigd.

VIII. Dat de verschillen, zo misschien enige tussen de patronen en de kerken over deze presentatie mochten ontstaan, bijgelegd of beslecht worden door de classe of door de partikuliere Synoden.

IX. Dat de patroon geen macht gegeven worde, om de dienaar van hem gepresenteerd, en wettelijk in de dienst bevestigd, door zijn eigen autoriteit alleen zonder het oordeel der classe of synode van zijn dienst af te zetten.

De 158e Sessie.

Des zelve daags na de middag.

Zijn voorgesteld enige gravamina, aangaande: 1. de visitatoren der kerken, en hun ambt; 2. de gedeputeerden der provinciale Synoden; 3. de korrespondentie tussen de partikuliere Synoden van iedere provincie; 4. de bevordering van ongeletterden tot bediening des Woords; 5. de stemmen van predikanten in de classen; of meer dienaars uit een kerk tot de classe komende, ieder in dezelve een stem behoort te hebben; 6. eindelijk, aangaande het instellen van een bekwaam formulier van ondertekening der belijdenis, en van de katechismus, voortaan te doen van allen, die in de kerkelijke bediening zijn, hetwelk alles in deliberatie is genomen.

De 159e Sessie.

De 15e mei, des woensdags voor de middag.

De kollegiën hebben elk hun adviezen over de voorgestelde gravamina ingebracht. En is daarover met de meeste stemmen geresolveerd, als volgt:

I. Elke classis zal enige predikanten uit de haren deputeren, ten minste twee, van de oudste ervarenste en voorzichtigste, die jaarlijks al de kerken, zowel in de steden als ten platte lande visiteren, en naarstiglijk letten, of de herders, ouderlingen en schoolmeesters hun ambt getrouwelijk waarnemen, in de zuiverheid der leer volharden, de orde bij de kerk aangenomen in alle delen onderhouden, en de stichting der kerk mitsgaders ook der jeugd, naar hun vermogen behoorlijk met woorden en werken bevorderen. Dat ze diegenen, die misschien in het een of het ander gedeelte van hun ambt te traag worden bevonden, in tijds en broederlijk vermanen; en met raad en daad helpen, ten einde alles tot vrede, stichting, en ten beste der kerken en scholen gericht worde. En zal iedere classe vrij staan de visitatoren in hun bediening te continueren, zolang het de classen goeddunkt, tenzij dat de visitatoren zelve, om gewichtige redenen, waarvan de classe oordelen zal, begeerden ontslagen te wezen. Artikel 44.

II. Iedere Synode zal ook enigen deputeren, om alles wat de Synode besloten heeft uit te voeren, zo bij de hoge overheid, als bij de respektieve classen onder die Synode ressorterende. Als ook, om allen tezamen, of in minder getal, alle de examina van nieuw aankomende predikanten bij te wonen. En voorts in alle voorvallende zwaarigheden der classe de behulpzame hand te bieden; opdat de goede enigheid, orde en zuiverheid der leer behouden en verzekerd worde. En zullen deze gedeputeerden van al hun handelingen nauwe notitie houden, en de synode, zo wanneer het hun wordt verzocht, daarvan rekenschap geven. Ook zullen zij uit de dienst niet scheiden, voor en aleeer de Synode zelve hen zal ontslaan. Artikel 49.

III. Het zal iedere Synode vrij staan, korrespondentie, zo men dat noemt, te verzoeken en te houden met de naburige Synode of Synoden, op zulk een wijze, als zij achten zullen het meest passend te zijn tot stichting. Artikel 48.

IV. Men zal geen schoolmeesters, handwerkslieden of anderen, die in de talen, vrije kunsten, en de theologie niet gestudeerd hebben, tot de dienst des Woord bevorderen, tenzij men verzekerd zij van hun bijzondere gaven, godzaligheid, nederigheid, zedigheid, uitmuntend verstand, voorzichtigheid en welsprekend.

heid. Zo wanneer dan zodanige personen begeren tot de dienst bevorderd te worden, zullen zij eerst van de classe (indien het de Synode belieft) geëxamineerd worden, en indien zij in het examen voldoening geven, zullen zij zichzelven een geruime tijd, in het heimelijk, in het prediken oefenen. En dan zal men voorts met hen handelen zoals men zal oordelen, dat meest tot stichting zal wezen. Artikel 8.

Indien één gemeente meer predikanten heeft, zullen die allen tezamen in de classe mogen verschijnen, en keurstem hebben, tenware misschien in zaken die hun personen of kerken in het bijzonder aangaan. Artikel 42.

VI. Is vastgesteld te konciëren een akkuraat formulier van ondertekening, waar na de kerkedienaars de Belijdenis, de Katechismus, en de verklaring der Nationale Synode over de vijf remonstrantse artikelen, zullen ondertekenen, om hun rechtzinnigheid klaarlijk te betuigen, en sommige verkeerde uitvluchten omtrent de ondertekening te voorkomen.

Zijn voorgesteld enige andere gravamina der Synoden, teneinde elk kollege daarover in de naaste sessie zijn advies zoude inbrengen, als I. Van de eenparigheid te houden omtrent de feestdagen, kerkelijk gezang, en de bediening des doops aan de kinderen en de bejaarde personen II. Van de Doop der mispriesteren, die in deze landen omzwerwen; der wederdopers, en der geëkommuniceerden. III. Van de openbare bevestiging des huwelijks dergenen, die nog niet gedoopt zijn. IV. Van de correspondentie te houden met de uitheemse, en inzonderheid met de Franse kerken. V. Van een generale huwelijksordonnantie, die in al de verenigde provinciën moge in acht genomen worden. VI. Van een nauwer discipline over het volk en voornamelijk over degenen, die in kerkelijke bediening zijn.

De 160e Sessie.

Des zelve daags na de middag.

Is voorgelezen een formulier uit de adviezen van alle de kollegiën, ontworpen nopens de orde, die men houden moet in het beroepen der kerkedienaren, waarover gedelibereerd is. En daar dit door allen nog niet kan goedgekeurd worden, zal alle kollegien vermaand in bedenken te willen nemen, of datzelve formulier niet zou kunnen gehouden worden, met bijvoeging van deze klausule, dat het elke provincie zal vrijstaan, behoudende, al hetgeen tot de substantie van de beroeping behoort, in sommige omstandigheden te blijven bij die orde die in hun provincie aangenomen en gebruikelijk is.

De 161e Sessie.

De 16e mei des donderdags voor de middag.

Is voorgelezen een ander formulier van beroeping der kerken-dienaren, bij de praeses gekoncipieerd, hetwelk in sommige dingen veranderd, aldus is geaprobeerd.

De wettelijke beroeping dergenen, die voor deze in dienst niet zijn geweest, zowel in de steden als ten platte lande, bestaat eerstelijk in de verkiezing, dewelke na voorafgaand bidden en vasten geschieden zal door de kerkeraad en de diakenen, en dat niet zonder goede korrespondentie met de christelijke overheid derzelve plaats en met voorweten en advies van de classe, waar het zelve tot nog toe gebruikelijk is geweest.

Ten tweede, in het examen, zowel van leer als van leven, hetwelk staan zal aan de classe, in het bijwezen van de gedeputeerden der Synode; of enige derzelve. Ten derde, in de approbatie der overheid, en daarna ook van de lidmaten der kerk ter plaatse, wanneer de naam van de beroepen predikant, de tijd van veertien dagen afgekondigd zijnde, geen verhindering daartegen wordt ingebracht. Ten laatste in de openbare bevestiging voor de gemeente, dewelke geschieden zal met behoorlijke stipulatiën, afvragingen, vermaningen, gebeden en oplegging der handen, van de predikant, die deze bevestiging doet, of van een ander, zo daar meer dienaren tegenwoordig zijn, volgens het formulier daarover ingesteld en gebruikelijk. Doch aan de dienaren, die tot de dienst der kerken onder het kruis zullen gezonden worden, en dan eerst tot de dienst komen, zal de oplegging der handen in de classikale vergadering mogen geschieden. Artikel 4.

Wat de dienaren aangaat, die tevoren in de bediening des Woords zijnde, tot een andere gemeente beroepen worden, derzelve beroeping zal desgelijks geschieden, zowel in de steden als ten platte lande, door de kerkeraad en de diakenen, met advies of approbati der classe, en met de korrespondentie te voren gemeld. En zullen de beroepen predikanten aan de kerkeraad vertonen goede kerkelijke attesten van leer en leven. Nadat ze dan op deze wijze zullen beroepen zijn, zal men ze de overheid derzelve plaats voorstellen, alsook de gemeente zelf de tijd van 14 dagen als boven. En daarna zullen ze met te voren genoemde stipulatiën en gebeden, bevestigd worden, onverminderd hetgeen gezegd is, een iegelijks deugdelijk recht van presentatie, of enig ander recht, voor zoveel het zelve stichtelijk kan worden gebruikt, zonder nadeel van Gods kerk en de canones der kerken-

ordering. Waarop de hoge overheden en de Synode der respectieve provincien, verzocht worden, wel te willen letten, en ten beste der kerken hierin nodig orde te stellen. Artikel 5.

Is ook vastgesteld, dat men de examina van de dienaren des Goddelijken Woords in de classe niet zal instellen dan in het bijwezen van enigen van de gedeputeerden der Synode. En dat tot dien einde de dag van het examen hun van de classe tijdig moet worden bekend gemaakt.

Is voorgelezen het artikel van minnelijke korrespondentie te houden tussen de christelijke magistraten en de kerkendienaren, het welk goedgevonden is de rest aan de overige artikelen der kerkenordering toe te voegen in manier als volgt:

Gelyk het ambt der christelijke overheid vereist de heilige kerkendienst op alle manieren te bevorderen, en dezelve met haar exempel de onderdanen te rekommanderen, en de predikanten, ouderlingen en diakenen in alle voorvallende zwarigheden de behulpzame hand te bieden, en de welgestelde kerkenordering te handhaven. Alzo zijn alle predikanten, ouderlingen en diakenen gehouden de ganse gemeente vlijtiglijk en oprechtelyk in te scherpen de gehoorzaamheid, liefde en eerbiedigheid, die ieder van hen de overheden schuldig is; en moeten alle kerkelijke personen, met hun exempel, in deze de gemeente voorgaan, en door behoorlijk respect en korrespondentie, de gunst der overheid tot de kerken trachten te verwekken, en te behouden, ten einde een ieder zijn ambt getrouwelyk waarnemende, van weerszijden alle kwade verdenking en wantrouwen tegengegaan en de goede eendracht ten beste der kerk worde behouden.

De 162e Sessie.

Des zelve daags na de middag.

De kollegiën hebben elk hare adviezen ingebracht over de laatst voorgestelde gravamina, en is over elk in het bijzonder aldus geresolveerd.

I. De kerken zullen onderhouden, behalve de dag des Heeren, ook de Kerstdag, Pasen en Pinksteren, met de volgende dag. En dewijl in de meeste steden en provinciën van Nederland, daarenboven nog onderhouden worden de dag der besnijdenis, en der hemelvaart van Christus, zullen de predikanten overal waar dit nog niet in gebruik is, bij de overheid arbeiden, dat in deze dele met de andere kerken eenparigheid mag worden gehouden. Artikel 67.

In de kerken zullen alleen gezongen worden de 150 Psalmen Davids, de Tien Geboden, het Gebed des Heeren, de Artikelen des Geloofs, de lofzangen van Maria, Zacharia en Simeon. Het gezang: O God, Die onze Vader zijt, etc. wordt in de vrijheid der kerken gelaten, dat ze het zelve gebruiken of niet, zoals zij goed vinden. De rest van de gezangen zal men uit de kerken weren, en zo er misschien enige alrede in de kerken zijn ingevoerd, zullen die op de gevoeglijkste wijze daaruit verdreven worden. De bedienaren des Goddelijken Woords zullen in de toediening van de doop zowel der jonge kinderen, als der volwassenen, gebruiken de formulieren van de instelling en het gebruik des Doops, welke tot dien einde duidelijk beschreven zijn. Artikel 58. Volwassenen worden door de Doop der christelijke kerk ingelijfd, en tot lidmaten der kerk aangenomen, en zijn derhalve gehouden, zich ook tot het gebruik van het Heilig Avondmaal des Heeren te begeven, hetwelk zij als ze gedoopt worden, ook beloven moeten. Artikel 59.

II. Men zal de doop der papen, die in deze landen omzwerven, en der mennonieten, niet lichtvaardig herhalen, maar naarstiglijk onderzoeken of de vorm en de substantiële dingen des doops onderhouden zijn, hetwelk bevonden zijnde, zo zal men de doop geenszins herhalen. Zal ook hetzelfde gehouden worden van de doop, die van een geëkommuniceerd dienaar bediend werd, zo hij een ordinaire beroeping van enige vergadering heeft. Op al hetwelk de kerken naarstiglijk zullen onderzoeken en acht geven.

III. De huwelijken dergenen, die door de doop der christelijke gemeente nog niet zijn ingelijfd, zal men met de publieke en plechtige zegen in de kerk niet mogen bevestigen, voor en aleeer ze de doop ontvangen hebben.

IV. Op wat wijze men met uitheemse en inzonderheid met de Franse kerken korrespondentie kan en moet houden, zal met de hoogmogende en zeer doorluchtige heren Staten-Generaal geëkommuniceerd worden.

V. Ook zal men van dezelve hoog mogende heren verzoeken, dat door hun autoriteit met de eerste worde gemaakt en gepubliceerd een huwelijksordonnantie, in welke over de voornaamste zware voorvallen iets zekers wordt gestatueerd, en die eenparig door de gehele verenigde Nederlanden onderhouden worde.

VI. Alle kerken zullen ernstiglijk worden vermaand de canones der kerkenordering van de discipline, zo des volks, als inzonderheid dergenen, die in kerkelijke bediening zijn, naarstiglijk en

striktelijk te onderhouden. Waar op de visitatoren der kerken vooral zullen letten, dat de kerken in deze dele niet nalatig zijn. Zijn daarenboven nog enige andere gravamina voorgesteld: I. Aangaande de bediening des doops buiten de kerkelijke vergaderingen, als aan dood kranke kinderen, andere kranken en die ter dood verwezen zijn. 2. Van zekere proefjaren te stellen voor diegenen, die uit het pausdom tot ons overgekomen, aleer ze tot de kerkdienst toegelaten worden. 3. Van de goede orde der scholen, zo hoge of universiteiten, als mindere of triviale. 4. Van de bevestiging der huwelijken met geëxkommuniceerden, en met degenen, die van de gereformeerde kerken geheel en al vreemd zijn. 5. Van het weren van de profanatiën des sabbats. 6. Van de bediening der heimelijke kerken onder het kruis. 7. Van de voortplanting des Evangeliums in Oost-Indië en andere plaatsen, die de onzen plegen te bezoeken.

Is vastgesteld te ontwerpen een akkruraat formulier van ondertekening van de belijdenis, de katechismus en de verklaring der Synode, waarmede alle kerkendienaren hun overeenstemming in de rechtzinnige leer klaarlijk betuigen, en de uitvluchten van sommigen waarmede zij de kerken plegen te bedriegen, voorkomen worden. Idem, een formulier van vragen de bejaarden in hun doop voor te houden. En is dat werk opgelegd die van Gelderland, Zuid-Holland, Zeeland en Groningen.

De 163e Sessie.

De 17e mei des vrijdags, voor de middag.

Zijn ingediend de adviezen en oordelen der respektieve kollegiën, op de vorige gravamina, en is daarover aldus geresolveerd:

1. Men zal de doop aan kranke kinderen of zieken buiten de vergadering der kerk niet bedienen, dan in zeer grote nood, en dat met voorweten en in het bijwezen des kerkerads, ook niet aan ter dood veroordeelden, dan met advies der gedeputeerden der classe.
2. Nieuwelingen, priesters en monniken en allen die enige sekte verlaten hebben, zullen tot de kerkdienst niet toegelaten worden, dan met grote zorgvuldigheid en voorzichtigheid, nadat ze een geruime tijd eerst wel beproefd zijn. Artikel 9.
3. In die provinciën daar universiteiten of hoge scholen zijn, zal de heren Staten van dezelve provinciën verzocht worden, dat

ze in de bestelling van dezelve scholen gelieven te letten op deze navolgende artikelen.

I. Dat over het toezicht en de regering van de academiën gesteld worden geleerde mannen, leden der gereformeerde kerk, waarvan men verzekerd is, dat ze de leer van het begin der reformatie bij ons aangenomen, zijn toegedaan.

II. Dat de curatoren der academiën niet altijd blijven, maar alle drie of vier jaren veranderd worden, zodat jaarlijks in de plaats van enigen die afgaan, anderen opvolgen.

III. Dat behalve de politieke personen, ook een predikant of twee deze zorge en opzicht worde aanbevolen, om des te nauwer toezicht te hebben op de theologische fakulteit.

IV. Dat tot de professie der theologie niemand beroepen worde, dan met toestemming der Synode, en deszelfs gedeputeerden; welke het vrijstaan zal uit iedere classe enige dienaren bijeen te roepen, om over deze beroeping met elkander te beraadslagen, zo mogelijk dezelve tot de naastkomende Synode niet kon uitgesteld worden. En ware te wenschen, dat dezelfde voet ook gehouden werd in de beroeping van de regent en onderregent van het theologische kollege.

V. Dat in de beroeping der professoren, niet alleen der theologie, maar ook der andere fakulteiten, en wel meest der Hebreeuwse en Griekse talen, alsook der filosofie, goede zorge worde gedragen, dat geen anderen beroepen worden, dan die uitmunten in leer en verstand, en die vermaard zijn; aan welker godsvrucht en vromigheid des levens niet getwijfeld wordt. En die zich vasthouden aan de van ouds gereformeerde leer, en nooit rechtvaardige redenen tot suspicie van onzuiverheid in de leer gegeven hebben.

VI. Dat alle professoren van iedere fakulteit en kunst, tot bevestiging van hun overeenstemming in de rechtzinnige leer, in de aanvang van hun bediening de formulieren van enigheid, de belijdenis en de katechismus dezer kerken ondertekenen.

VII. Dat het de professoren der filosofie en talen niet toegelaten worde of in hun lessen of in hun disputatiën theologische materiën of geschillen te verhandelen, voordat ze de zaak met de theologen gekommuniceerd en verlot daartoe verkregen hebben.

VIII. Dat de professoren der theologie verboden worde nieuwe gevoelens voor te stellen, strijdende tegen die van de leer, welke in de kerk aangenomen is en dat het hun niet toegestaan worde problematisch enige skrupulen tegen de aangenomen leer lichtvaardiglijk op te werpen.

IX. Of het niet geraden zij, dat de professoren der theologie, en de regenten der theologische kollegien, in de Synode verschijnen, en aldaar rekenschap geven van hun leer, en het oordeel der Synode zijn onderworpen.

X. Dat de alumni der kerken, zo die in de kollegien, als die elders wonen, dikwijls geëxamineerd worden, en dat in het bijwezen van de gedeputeerden der Synode.

En wat aangaat de triviale scholen, zal de hoogmogende en doorluchtige heren Staten-Generaal verzocht worden, dat met advies van geleerde mannen, die klaarlijk blijk geven, dat zij de manier van onderwijzing der jeugd allerbest verstaan, een generale schoolordering worden beraamd en vastgesteld, waardoor de gebreken, die doorgaans in de scholen gevonden worden, gebeterd, en (zo veel mogelijk) eenparigheid gehouden worde in de onderwijzing van de jeugd, vooral in de regelen van de grammatika, dialektika en rhetorika.

4. Dat het onbetamelijk is, huwelijken aangegaan met geëxcommuniceerden, en met hen, die van de gereformeerde kerk gans vreemd zijn, met de plechtige zegen in de gereformeerde kerken openlijk te bevestigen.

5. Dat men de hoogmogende en doorluchte heren Staten-Generaal zal verzoeken, dat de veelvuldige en dagelijks toenemende profanatiën des sabbats, overal en in deze provinciën door nieuwe en scherpe plakكاتen mogen worden geweerd en voorkomen.

Bij okkasie van de orde op het weren van de profanatiën des sabbats is overwogen de kwestie van de noodzakelijkheid der onderhouding van de dag des Heeren, die men in de kerken van Zeeland is begonnen te ventileren, en is de heren professoren verzocht, met de broederen van Zeeland over de kwestie een private en vriendschappelijke konferentie te houden, en meteen te dispiceren, of niet enige zekere generale regelen met gemene toestemming zouden kunnen begrepen en gesteld worden, binnen welkers limieten beide partijen in het verhandelen van deze kwestie, zich zo lang zouden houden, totdat in de naaste Nationale Synode, over deze kwestie nader zoude onderzoek worden gedaan.

Is vastgesteld de zaak van de heimelijke kerken, in de delen van Nederland onder de Spanjaard onder het kruis zuchtende, aan hun hoogmogende en doorluchte heren Staten-Generaal ernstig te rekommanderen, of het gebeurde dat er nog te eniger tijd van verlenging van de wapenstilstand of van de voorwaarden van vrede werd gehandeld.

De 164e Sessie.

Des zelve daags na de middag.

De regelen aangaande de onderhouding van de sabbat, of dag des Heeren, bij de heren professoren, met toestemming van de broederen van Zeeland ontworpen, zijn voorgelezen en geapprobeerd, en zijn deze navolgende:

I. In het vierde gebod der Goddelijke wet is iets ceremonieels en iets moreels.

II. Ceremonieel is geweest de rust van de zevende dag na de schepping en de strenge onderhouding van dezelve dag, het Joodse volk bijzonder opgelegd.

III. Moreel echter, dat een zekere gezette dag, de godsdienst zij toegeëigend, en daartoe zoveel rust als tot de godsdienst en heilige overdenking deszelfs van node is.

IV. De sabbat der Joden afgeschafft zijnde, moet de dag des Heeren van de christenen plechtiglijk geheiligd worden.

V. Deze dag is sedert de apostelen in de eerste katholieke kerk altijd onderhouden.

VI. Dezelve dag moet alzo de godsdienst toegeëigend worden, dat men op dezelve ruste van alle slaafachtige werken, uitgenomen die de liefde en tegenwoordige noodzakelijkheid vereisen, mitsgaders van alle zodanige rekreatiën, die de godsdienst verhinderen.

Is besloten, dat alle en een iegelijk dienaar des Goddelijken Woords, tot betuiging van hun overeenstemming in de rechtzinnige leer moeten ondertekenen de belijdenis en katechismus dezer kerken, mitsgaders de artikelen of verklaringen dezer Synode. En om in deze ondertekening sommiger verkeerde uitvluchten voor te komen, zal voor dezelve ondertekening gesteld worden dit formulier, hetwelk voorgelezen en geapprobeerd is.

Wij, onderschreven bedienaren des Goddelijken Woords, ressorterende onder de classe van N. N., verklaren oprechtelijk en in goede consciëntie voor de Heere, met deze onze ondertekening, dat wij van harte gevoelen en geloven, dat alle artikelen en elk hoofdstuk der leer, in de belijdenis en katechismus der gereformeerde Nederlandse kerken begrepen, mitsgaders de verklaring over enige punten der voorzeide leer in de Nationale Synode anno 1619, te Dordrecht gedaan, in alles met Gods Woord overeenkomen. Beloven derhalve, dat wij de voorzeide leer naarstiglijk zullen leren, en getrouwelijk voorstaan, zonder iets tegen dezelve leer, hetzij openlijk of heimelijk, direktelijk of

indirektelijk te leren of te schrijven. Gelijk ook, dat wij niet alleen alle dwalingen tegen deze leer strijdende, en met name ook die in de voorzeide Synode zijn veroordeeld, verwerpen, maar dat wij ook genegen zijn dezelve te wederleggen, tegen te spreken, en alle arbeid aan te wenden, om dezelve uit de kerk te weren. Indien het echter zou mogen gebeuren, dat wij na dezen enig bedenken of ander gevoelen tegen deze leer kregen, beloven wij, dat wij hetzelfde noch openlijk noch heimelijk zullen voorstellen, leren of verdedigen, hetzij in prediken of schrijven. Dat wij het zelve alvorens de kerkeraad, classe en Synode zullen openbaren, opdat het ter plaatse onderzocht worde, ten allen tijde bereid zijnde ons het oordeel des kerkerads, classe of Synode gewilliglijk te onderwerpen; op poene dat wij hiertegen doende, metterdaad (ipso facto) van onze diensten gesuspendeerd zullen zijn. En indien de kerkeraad, classe of Synode te eniger tijd om gewichtige redenen van verdenkingen, om te behouden de enigheid en zuiverheid der leer, goed vond van ons te eisen nadere verklaring van ons gevoelen over enig artikel dezer belijdenis, van de katechismus, of verklaring der Nationale Synode, zo beloven wij ook mits deze, dat wij ten allen tijde daartoe zullen willig en bereid zijn, op poene als boven. Behoudens nochtans het recht van appel, ingeval wij misschien door sententie des kerkerads, der classe of Synode meenden bezwaard te zijn; gedurende welke tijd van appel, wij ons met de uitspraak en het oordeel der Provinciale Synode zullen tevreden houden.

Is ook besloten, dat alle rektoren en schoolmeesters de belijdenis, de katechismus, en de verklaring dezer Synode tot betuiging van hun overeenstemming in de gereformeerde leer, onder dit formulier zullen ondertekenen.

Wij ondergeschreven rektoren en schoolmeesters van N. N. verklaren oprechtelijk in goede consciëntie voor de Heere, met deze onze ondertekening, dat wij van harte gevoelen en geloven, dat alle artikelen en elk hoofdstuk der leer in deze belijdenis en katechismus der gereformeerde Nederlandse kerken begrepen, mitsgaders de verklaring over enige artikelen der voorzeide leer, in de Nationale Synode te Dordrecht anno 1619 gedaan, in alles met Gods Woord overeenkomen. Beloven derhalve dat wij de voorzeide leer getrouwelijk zullen voorstaan, en de jeugd naar eis van ons beroep en haar begrip, naarstiglijk inscherpen, op poene, dat wij hier tegen doende, van onze schooldienst zullen afgezet worden.

De kerken zullen indachtig zijn, als de predikanten bij de ondertekening van bovenstaand formulier beloven, ten allen tijde bereid te zullen zijn, om hun gevoelen van de leerstukken des geloofs, op het verzoek der broederen breder te verklaren, dat zulks niet zo te verstaan zij, alsof ze daartoe altijd, op een iegelijks believen gehouden zullen zijn, opdat rechtzinnige leraars niet tevergeefs verdacht worden gemaakt, maar dan eerst als ze rechtvaardige redenen van verdenkingen gegeven zullen hebben, waarvan het oordeel zal staan aan de kerkelijke vergadering.

De 165e Sessie.

De 18e mei, des zaterdags voor de middag

Is voorgelezen en geëxamineerd de Nederduitse overzetting van de canones der Synode, over het eerste artikel.

De 166e Sessie.

Des zelven daags na de middag.

Is men voortgegaan in het voorlezen en examineren van de Nederlandse overzetting der canones der Synode over het eerste artikel.

De 167e Sessie.

De 20e mei, des maandags na de middag.

Is voorgelezen en geëxamineerd de Nederduitse overzetting van de canones der Synode over het tweede artikel.

De 168e Sessie.

De 21e mei, des dinsdags na de middag.

Is voorgelezen en geëxamineerd de Nederduitse overzetting van de canones der Synode, over het derde, vierde en vijfde artikel. Alzo de provincie van Utrecht niet voorzien was van bekwame predikanten, is de Synode verzocht om enigen uit het midden van haar te deputeren, die met de naastkomende Provinciale Synode de kerken van Utrecht, met raad en daad mogen assisteren. Op welk verzoek tot deze zaken gedeputeerd zijn Eilhardus Menhius, Sebastianus Dammannus, Johannes Dibbetius, Jacobus Triglandius, Godefridus Udemannus en Johannes Borgermannus.

De 169e Sessie.

De 22e mei, des woensdags voor de middag.

Alzo Everhardus Vosculus en Johannes Schotlerius, predikanten te Kampen, voor deze Synode beschuldigd, en ettelijke malen geciteerd zijnde, niet verschenen waren (om welke hardnekkigheid zij voor deze al van het predikambt zijn gesuspendeerd geweest) is besloten hun zaak te onderzoeken uit de geschriften aan deze Synode overgeleverd. En tot dien einde gelezen zijnde, de stukken van beschuldigingen en derzelver voornaamste bewijzen, is geoordeeld, dat ze geheel en al uit het predikambt zullen geremoveerd worden; en dat men dit oordeel de achtbare magistraat mitsgaders de kerk en classe van Kampen, zal bekend maken; en de magistraat verzoeken dat ze gelieve te bezorgen, dat in hun plaats met de eerste andere bekwame en rechtzinnige predikanten wettelijk mogen worden gesubstitueerd, en in plaats van de voorlezingen, die in de kerk geschieden, wederom publieke predikatiën aangesteld.

De 170e Sessie.

Des zelve daags na de middag.

Is voorgelezen en geexamineerd de Nederduitse overzetting van de voorrede en het besluit van de artikelen der Synode en dewijl in deze overzetting nog enige dingen schenen te ontbreken, zijn Jacobus Rolandus en Antonius Walaeus verzocht om alle de gemelde Nederduitse overzettingen van die artikelen, wat nauwer te overzien.

De 171e Sessie.

De 23e mei, des donderdags voor de middag.

De verbeterde Franse en Nederduitse editiën van de belijdenis der Nederlandse kerk zijn voorgelezen. De Nederduitse van Goddefridus Udemannus en de Franse door Daniël Colonius, en is doorgaans reden van de verbetering aangewezen.

De 172e Sessie.

Des zelve daags na de middag.

Is men voortgegaan in het voorlezen van de gemelde verbetering, en hetzelfde ten einde gebracht zijnde, zijn ze één voor één verzocht, indien ze meenden, dat in deze verbetering iets over-

geslagen was, waarop de aandacht gevestigd moest worden, dat ze hetzelfde wilden aanwijzen. De praeses heeft te kennen gegeven, dat de theologanten van Genève hem in handen hadden gelaten enige notulen op onze belijdenis, waarop gelet is. Dat ook bij hem gelaten waren twee vermaanschriften, het ene van de theologanten uit de Paltz, het andere van de theologanten van Hessen, die ook voorgelezen zijn. Bij welke occasie gevraagd is, of het niet geraden was in het tweentwintigste artikel onzer belijdenis, in plaats van deze woorden: „en zoveel Zijn allerheiligste werken, die Hij voor ons gedaan heeft”, te stellen het generale woord: „gehoorzaamheid Christi”, maar alzo deze verandering werd tegen gesproken, en de tijd verlopen was, is dit uitgesteld tot de andere dag, en zijn de broederen verzocht, kollegialiter te willen antwoorden.

De 173e Sessie.

De 24e mei, des vrijdags voor de middag.

Is met eenparige stemmen van alle de kollegiën gedekreteerd bij de sententie, in de Nederlandse en Franse belijdenis uitgedrukt geheelijk te blijven; en dat het geenszins geraden is enige verandering in de woorden van de gemelde belijdenis te doen, waartoe door vele gewichtige redenen zijn bijgebracht. Is nochtans op sommiger verzoek, goed gevonden in dezelve artikel bij de woorden „voor ons”, tot nadere verklaring bij te voegen deze woorden: „en in onze plaats”.

Nadat daarna de anderen ook hun aanmerkingen hadden ingebracht, en dezelve alle waren geëxamineerd, en nog enige dingen met gemene toestemming veranderd, zijn beide exemplaren alzo verbeterd, beide in de Nederduitse en Franse talen geapprobeerd, en is verklaard, alleen deze exemplaren in het volgende voor authentiek te houden, en dezelve met ten aller eerste nauwgezet te doen drukken en uitgeven.

De 174e Sessie.

Des zelve daags na de middag.

Zijn voorgelezen en geapprobeerd de handelingen van enige voorgaande Sessien, tot deze tegenwoordige toe.

De gedeputeerden van verscheidene Synoden hebben te kennen gegeven, dat er nog enige gravamina van hun kerken resteerden, waarover zij wel wensten, dat in deze Synode besluit mocht worden gemaakt, maar alzo de tijd niet toeliet van die alle nu

te handelen, is besloten, dat men dezelve tot de naaste Nationale Synode zal overhouden; en opdat de kerken verzekerd mochten zijn, dat de gedeputeerden hun plicht hadden gedaan, om hetzelfde in de akten aan te tekenen.

Alzo de predikanten van Hoorn, die van de sententie der Noord-Hollandse Synode tot deze Synode hadden geappelleerd, en ook de gedeputeerden der Noord-Hollandse Synode gezeid werden aangekomen te zijn, is overwogen of hun zaak de Synode zelve of wel door enige gedeputeerden onderzocht zou worden. En is goed gevonden enigen uit de Synode te deputeren, om beide partijen in het bijzonder te horen, van de zaak kennis te nemen, en aan de Synode rapport te doen. En is deze last opgelegd D. doktor Johannes Polyander, D. doktor Guiljelmus Stephani, Balthazar Lydius, Godefridus Udemannus, en Cornelius Hillemus.

De 175e Sessie.

De 25e mei, des zaterdags voor de middag.

Is voorgelezen de verklaring van Johannes Arnoldi Rodingenius, predikant te Hoorn, waarin hij betuigde, om redenen aan de praeses te kennen gegeven zijn appel te laten varen. De praeses heeft ook ingebracht, dat Johannes Valesius, predikant te Hoorn, tijd had verzocht om bij zich zelve te overwegen, of hij zijn appel wilde vervolgen. Isacus Welsingius, predikant te Hoorn, is verschenen voor de Synode om zijn appel te vervolgen, en heeft verzocht, dat met de allereerste van zijn zaak kennis mocht worden genomen. Zijn ook verschenen de eerwaardige Petrus Plantius, predikant te Amsterdam en Hermannus Gerardi, predikant te Enkhuizen, gedeputeerden der Noord-Hollandse Synode, te kennen gevende dat ze daarom aangekomen en alhier verschenen waren, om vanwege de Noord-Hollandse Synode alhier rekenschap te geven van de sententie der zelve Synode tegen de predikanten van Hoorn uitgesproken en verzochten, dat die zaak met de eerste mocht verhandeld worden. De broeders daartoe gedeputeerd, zijn vermaand, het onderzoek van deze zaak terstond in de vertrekamer bij de hand te nemen, en is hun met gemeen advies bijgevoegd Hermannus Faulkelius, assessor.

Is voorgelezen en geapprobeerd het formulier naar hetwelk de professoren der heilige theologie, de regenten en onderregenten der theologische kolegiën, de belijdenis, de katechismus en de verklaring der Synode moeten ondertekenen, aldus luidende:

Wij onderschreven professoren der heilige theologie in de akademie te N. of wij regent en onderregent van het theologische kollege van N. verklaren oprechtelijk en in goede consciëntie voor God, met deze ondertekening, dat wij van harte gevoelen en geloven, dat al de artikelen en stukken der leer, in deze belijdenis en katechismus der gereformeerde Nederlandse kerken begrepen, mitsgaders de verklaring over enige artikelen derzelver leer in de Nationale Synode in het jaar 1619 te Dordrecht gedaan, in alles met Gods Woord overeenkomen. Beloven derhalve, dat wij de voorzeide leer naarstiglijk zullen leren, en getrouwelijk voorstaan, zonder iets tegen dezelve leer, openlijk of heimelijk, direktelijk of indirektelijk te leren of te schrijven. Gelijk ook dat wij niet alleen al de dwalingen daartegen strijdende, en met name ook die in de voorzeide synode veroordeeld zijn, verwerpen, maar dat wij ook dezelve genegen zijn te wederleggen, ons daartegen te stellen, en alle arbeid aan te wenden, om dezelve uit de kerken te weren. Doch zo het naderhand mogelijk mocht gebeuren, dat wij tegen deze leer of verscheidene konsideratiën of gevoelens mochten hebben, beloven wij, dat wij het zelve noch openlijk, noch heimelijk zullen voorstellen, leren of verdedigen, hetzij met predikatiën, hetzij met geschriften, maar dat wij het zelve alvorens met orde der Provinciale Synode, waaronder wij behoren, of derzelver gedeputeerden, ten volle zullen openbaren, opdat zulk gevoelen in de voorzeide synode volkomenlijk mag geëxamineerd worden; bereid zijnde ons zelve het oordeel der Synode voornoemd, ten allen tijde gewilliglijk te onderwerpen, op poene, dat wij hier tegen doende van de Synode gecensureerd zullen worden. En indien de Synode te eniger tijd om gewichtige redenen van verdenkingen om de enigheid en zuiverheid der leer te behouden, zoude mogen goedvinden ons te vorderen tot nadere verklaring van ons gevoelen over enig artikel der voorzeide belijdenis, katechismus of verklaring der Synode, zo beloven wij ook mits dezen, dat wij daartoe ten allen tijde willig en bereid zullen wezen op poene als boven; behoudens nochtans het recht van appel, in geval wij door de sententie der Synode meenden bezwaard te zijn. Gedurende welke tijd van appel wij ons met het besluit en de uitspraak der Provinciale Synode tevreden zullen houden.

Is goed gevonden, dat de krankbezoekers op gelijke wijze, de belijdenis, katechismus en verklaring der Synode zullen ondertekenen, als hiervoren van de rektoren en schoolmeesters is ge-

ordonneerd. Of ook en op wat wijze de ouderlingen der kerken ondertekenen zullen, wordt gelaten ter diskretie van iedere classe en Synode.

Is voorgelezen en geapprobeerd het formulier van de bediening des doops aan de bejaarden, aldus luidende:

En alhoewel de kinderen der christenen (onaangezien zij dit niet verstaan) uit kracht des verbonds moeten gedoopt worden, is nochtans niet geoorloofd de bejaarden te dopen, tenzij die tevoren hun zonden gevoelende, belijdenis doen van hun boete en geloof in Christus. Want om deze oorzaak heeft niet alleen Johannes de Doper, predikende naar het gebod Gods de doop der boete, tot vergeving der zonden, die hun zonden beleden, gedoopt, Mark. 1 : 4 en 5 en Luk. 3 : 3. Maar onze Heere Jezus Christus heeft ook Zijn discipelen bevolen alle volkeren te leren en dezelve te dopen in de Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes, Matth. 28 : 19 en Mark. 16 : 16. Deze beloften daarbij voegende, dat die geloven zal, en gedoopt zal zijn, zalig zal zijn. Gelijk ook de apostelen (als blijkt uit de Handelingen derzelve, Hand. 2 : 38 en 8 : 31 en 10 : 47, 48 en 16 : 14, 15, 31, 32, 33) volgens deze regel geen andere bejaarden gedoopt hebben als die belijdenis van hun geloof en boete gedaan hebben. Diensvolgens is hedendaags niet geoorloofd enige andere bejaarden te dopen, als die de verborgenheden des Heiligen Doops uit de predikatie des Heiligen Evangeliums geleerd hebben, en verstaan, en tegelijk hun geloof door mondelijke belijdenis rekenschap kunnen geven.

Aanspraak tot de bejaarde, die gedoopt zal worden.

Aangezien gij N. dan ook begeert met het heilige doopsel gedoopt te worden, teneinde het u zij een zegel der inlijving in de kerke Gods, opdat blijke, dat gij niet alleen de christelijke religie aanneemt, in dewelke gij privaatelijk van ons zijt onderwezen, daarvan ge mede voor ons belijdenis gedaan hebt, maar ook uw leven naar dezelve, door Gods genade, wilt aanstellen; zult gij voor God en Zijn gemeente ongeveinsdelijk antwoorden:

Ten eerste, of gij gelooft in de ene, waarachtige God, onderscheiden in drie Personen, Vader, Zoon en Heilige Geest, Die hemel en aarde, en alles wat daarin is, uit niet geschapen heeft, en nog onderhoudt en regeert, zodat niets geschiedt in hemel en op aarde, zonder Zijn Goddelijke wil?

Antwoord: Ja.

Ten tweede, of gij gelooft, dat gij in zonden ontvangen en geboren zijt, en daarom een kind des toorns, van nature ten goede gans onbekwaam, geneigd tot alle kwaad, en dat gij met gedachten, woorden en werken, de geboden des Heeren menigmaal hebt overtreden, en of deze zonden u niet van harte leed zijn?

Antwoord: Ja.

Ten derde, of gij niet gelooft, dat Jezus Christus, Die waarachtig en eeuwig God is, en waarachtig mens, Die Zijn menselijke natuur uit het vlees en bloed der maagd Maria heeft aangenomen u tot een Zaligmaker van God geschonken zij, en dat gij door dit geloof ontvangt vergeving der zonden in Zijn bloed, en dat gij een lid Jezu Christi, en Zijner kerk, door kracht des Heiligen Geestes zijt geworden?

Antwoord: Ja.

Ten vierde, of gij al de artikelen der christelijke religie, gelijk die hier in de christelijke kerk, uit den Woorde Gods geleerd worden, toestemt, en van voornemen zijt in dezelve leer ten einde uws levens standvastiglijk te volharden; en benevens dien verzaakt alle ketterijen en dwalingen, met deze leer strijdende, en belooft, dat gij in de gemeenschap van deze christelijke kerk, niet alleen in het gehoor des Goddelijken Woords, maar ook in het gebruik des Avondmaals zult volharden?

Antwoord: Ja.

Ten vijfde, of gij van harte voor u genomen hebt, altijd christelijk te wandelen, de wereld en haar kwade begeerlijkheden te verzaken, als dat de lidmaten Christi en Zijner gemeente betaamt, en u alle christelijke vermaningen wilt onderwerpen?

Antwoord: Ja.

De goede en grote God verlene goedertierenlijk tot dit uw voornemen Zijn genade en zegen, door Jezus Christus, Amen.

Of op wat wijze de doop, in geval van noodzakelijkheid, zo men dat noemt, in het heimelijk zal mogen worden bediend, werd gelaten in de voorzichtigheid en vrijheid der kerkeraden en classen.

De 176e Sessie.

De 27e mei, des maandags voor de middag.

Die tot de zaak van Isacus Welsingius gedeputeerd waren, hebben daarvan aan de Synode rapport gedaan, en tegelijk hun advies geopend, hoe ze oordelen, dat daar behoorde gehandeld te worden. Is ook voorgelezen de uitspraak van de gedeputeerden der Noord-Hollandse Synode, waarin de voornaamste punten der beschuldigingen begrepen waren; en tegelijk de antwoorden van Isacus Welsingius daarop. Eindelijk gehoord zijnde Petrus Plancius en Hermannus Gerardi, gedeputeerden der Noord-Hollandse Synode, en de gehele zaak nauwkeurig overwogen, is geoordeeld, dat de sententie van de gedeputeerden der Noord-Hollandse Synode tegen Welsingius, op rechtvaardige redenen was gefundeerd. Dat men nochtans de Synode van Noord-Holland zou vermanen, als zij de rechtzinnigheid van deze gezeide Welsingius volkomener zal hebben onderzocht, zo door zijn belijdenis als ondertekening van konfessie, katechismus, en de verklaring dezer Synode, dan te arbeiden, dat hij met de magistraat en kerk van Hoorn moge verzoend en in de kerkedienst hersteld, op zulk een plaats, waar het allerprofijtelijkst geoordeeld zal worden, en hij met stichting en vrucht zal kunnen verkeren, en zorg dragen, dat hij ondertussen van traktement behoorlijk worde voorzien.

Assessor Hermannus Faulkelius heeft aangediend, dat Johannes Valesius hem had bekend gemaakt, dat hij geresolveerd was zijn appel te laten varen, maar verzocht dat zijn zaak aan de Synode van Noord-Holland mocht worden gerekommeerd. En zijn die van Noord-Holland vermaand, met diegenen, die bereid zijn de formulieren van enigheid en de verklaringen dezer Synode te ondertekenen, op het allerzachtste te handelen voor zoveel de waarheid en stichting lijden kan.

De 177e Sessie.

Des zelven daags na de middag.

De sententie der Synode in de zaak Welsingius uitgesproken, is de gedeputeerden der Noord-Hollandse Synode, en ook Welsingius voorgelezen, dewelke daarvan kopie verzochten en zijn hun dezelve toegestaan. De gedeputeerden hebben de Synode voor deze uitspraken bedankt. Welsingius verklaarde, een andere sententie van de Synode verwacht te hebben. Maar dewijl het de

Synode alzo had geliefd, zichzelf bij dit oordeel te willen neerleggen, en alles oprechtelijk nakomen wat hij ten beste van de kerk met een goede konscientie zou kunnen.

Is aangediend, dat de twee kleine katechismi, die de kerken behalve de grote katechismus gebruiken, in de onderwijzing van de tedere jeugd, nu gereed en geschreven waren, van diegenen, die van de Synode daartoe waren gedeputeerd. De kleine is voorgelezen en geaprobeerd, met die konditie, dat nog enige dingen uit de grote katechismus daarbij gedaan zouden worden. De andere, die nog wat groter was, oordeelde de praeses, dat men niet zou voorlezen, omdat ze scheen te lang te zijn. En is verstaan, dat de kerken of deze zouden kunnen gebruiken, of die andere van de kerk van Middelburg geschreven en uitgegeven is.

Zijn van de Synode gedeputeerd Johannus Bogermannus, praeses dezer Synode, Hermannus Faukelius, assessor, en Festus Hommius, scriba, dewelken uit de heren professoren bijgevoegd is Dr. Johannes Polyander, om vanwege deze Synode de heren Staten-Generaal te bedanken voor de weldaden aan onze kerken bewezen, zo in derzelver goedertieren bescherming, als voor de tezamenroeping dezer Synode, en meteen hunne hoogmogenden gedienselijk te verzoeken, hetgeen in deze Synode is besloten, met hun toestemming en approbatie gelieven te bekrachtigen, en door hun autoriteit ter executie doen stellen.

Is ook dezelve gedeputeerden in last gegeven, dat ze door dit navolgend request aan dezelve heren Staten-Generaal zouden vertonen de gravamina der kerken, die in deze synode ter dispositie van hunne hoogmogenden zijn gereserveerd en dezelve ernstiglijk zouden verzoeken, daar over met de allereerste de beste der kerke te disponeren. Het rekwest luidt als volgt:

Aan de doorluchtige hoogmogende heren, de
heren Staten-Generaal der vrije Verenigde
Nederlanden, onze gebiedende heren.

Geeft met behoorlijke eerbiedigheid en schuldige onderdanigheid te kennen de Nationale Synode der gereformeerde kerken in de Verenigde Nederlanden door uwe hoogmogenden konvokatie vergaderd binnen de stad Dordrecht; hoe dat ze volgens uwe hoogmogenden loffelijke bevelen, en het gebruik van alle Nationale Synoden, in de vreze des Heeren acht genomen heeft, zo in het gemeen op de leer en regering dezer kerken alsook in het bijzonder op de gravamina van de kerken dezer provinciën aan

deze Synode over gezonden, en omtrent dezelve zodanige kerkelijke ordinantiën beraamd, als door de handelingen dezer Synode, aan u hoogmogenden eerstdaags over te leveren, zullen bekend gemaakt worden.

I. Doch nademaal deze ordinantiën der Synode, zonder goedvinden, approbatie en toestemming van u hoogmogenden onze hoge overheid, in de kerken dezer provinciën niet kunnen, gelijk ze niet behoren ter executie gesteld en onderhouden worden, verzoekt en bidt deze Synode met alle ootmoedigheid, dat het u hoogmogenden behage, de handelingen dezer Synode, nadat ze dezelve doorgelezen en geëxamineerd zullen hebben, met hunne christelijke approbatie en toestemming te versterken, en door hun autoriteit te gebieden, dat dezelve tot vrede en stichting van de kerken dezer landen overal onderhouden worden.

II. Inzonderheid omdat de leer dezer kerken, begrepen en verklaard in de belijdenis dezer kerken en in de Heidelbergse Katechismus, die bij deze kerken aangenomen is, volgens uitgedrukt bevel van u hoogmogenden, in de voorzeide Synode, naar Gods Woord rijpelijk van nieuws is onderzocht en met eenparige adviezen, zo van de uitheemse theologanten, van u hoogmogenden tot deze Synode beroepen, als van de gedeputeerden der Nederlandse kerken, is geoordeeld, met Gods Woord, en de belijdenis van alle andere gereformeerde kerken zeer wel overeen te komen, gelijk uit de aangehechte verklaring blijken kan. Verzoekt en bidt de gezeide Synode met alle ootmoedigheid, dat het u hoogmogenden behagen moge, deze voorzeide leer voortaan in de kerken dezer landen, langs zo meer te beschermen, te versterken, te bevestigen en te verdedigen, alsmede derzelve brede verklaring in deze Synode gedaan en gedekreteerd, door last van uwe hoogmogenden uit Gods Woord, over de vijf verschillende punten, met verwerping der dwalingen, die van sommigen in deze landen tegen de gezonde leer, worden voorgestaan.

III. Daarenboven dat u hoogmogenden gelieve de kerkenordening, zoals dezelve in deze Synode geëxamineerd, en in sommige artikelen tot meerder vrede en stichting vermeerderd is, te approberen en de kerken te belasten, dat zij overal in de kerken dezer landen, voor zoveel zulks geschieden kan, eenpariglijk worden onderhouden.

IV. En dewijl de Synode nodig heeft geoordeeld, dat de Nederduitse kerken, naar het exempel van alle gereformeerde kerken, van andere natiën en talen ook hebben een akkurate en getrouwe overzetting des Ouden en Nieuwen Testaments in de Nederduitse

taal uit de oorspronkelijke talen, gelijk voor deze meermalen in de voorgaande Nationale Synode besloten is, en derhalve dit werk uit last van u hoogmogenden wijlen de weledele heer Philips Marnix van St Aldegonde en na hem wijlen Warnerus Helmi chuis, en wijlen Arnoldus Corneli is opgelegd en van hen be gonnen geweest, zo heeft nu de Synode gedeputeerd (indien het u hoogmogenden zouden goed vinden) drie kerkdienaars tot de overzetting des Ouden Testaments en drie anderen tot de overzetting des Nieuwen Testaments, en der Apokryfe Boeken welke, opdat ze te spoediger in dat werk mochten voortgaan, en zoveel eerder volbrengen, middelerwijl zouden vrij zijn van alle andere kerkelijke bedieningen, en in een plaats tezamen komen, alsook hun werk met elkander kommuniceren En nademaal tot zulk een werk volgens deze instelling zeer grote onkosten moeten gedaan worden, verzoekt ook de Synode, dat het u hoogmogen den gelieve dit besluit der Synode te approberen, en tot dit werk zodanige som van penningen te ordonneren, als er tot het dragen van deze onkosten nodig is, daarenboven ook brieven te zenden aan die kerken, die de predikanten, tot dit werk ge deputeerd, bedienen, opdat dezelve kerken geen zwaarigheid maken, toe te staan dat ze zo lang van hun diensten vakeren

V En dewijl uw hoogmogenden zeer wel bekend is, hoeveel de kerken dezer landen daaraan is gelegen, dat zowel de grote als de mindere of triviale scholen wel gereguleerd zijn en de ervaren heid zelf ons geleerd heeft, hoe grote onheilen in de kerken en politie dezer landen daaruit is ontstaan, dat de scholen niet wel zijn voorzien, wordt verzocht, dat ook bij u hoogmogenden hierin zodanige reglementen mogen worden gemaakt, waardoor alle abuizen geweerd en voorkomen, en de behoorlijke vruchten daarvan te beter verkregen worden

VI Ten welken einde wat aangaat de universiteiten en illustere scholen, de Synode ook ootmoedig verzoekt, dat u hoogmogenden gelieven te letten op de artikelen de voorleden jare vanwege de Synode van Zuid Holland aan de edele grootmogende heren Staten van Holland en West Friesland tot dien einde overgele verd, dewelke hier zijn bij gevoegd, en dezelve aan de edele hoogmogende heren Staten der respektieve provincien, in dewelke universiteiten of illustere scholen zijn, op te dragen

VII En wat aangaat de triviale scholen, verzoekt ook de Syno de zeer ootmoedig, dat u hoogmogenden gelieven te ordineren, dat volgens het advies van geleerde mannen, die allerbest ver staan wat tot onderwijzing van de jeugd behoort, een generale

schoolorde beraamd en gearresteerd worde, waardoor de gebreken, die men doorgaans in de scholen bespeurt, mogen verbeterd, en zoveel mogelijk eenparigheid gehouden worden in de onderwijzing van de jeugd en inzonderheid in de fundamenten van de grammatika, dialektika en rhetorika

VIII Alzo wij bevinden, dat de abuizen in de zaken des huwelijks meer en meer aangroeien, en dat deze aangaande de kerken dezer landen dagelijks veel zwangheden voorkomen, en dat ook geen eenparige orde daarin wordt gehouden, zo gelieven u hoogmogenden na ingewonnen advies van theologanten een generale huwelijksordonnantie te stellen, die van al de kerken dezer provincien op gelijke wijze zo veel des mogelijk is, worden nagekomen

IX Dat ook behalve de lofwaardige ordonnantien tegen diegenen, die allerhande boeken drukken en verkopen, een volkomener orde worde beraamd, zo over de visitatie der boeken, die gedrukt worden, als over het gehele werk der drukkerij, om op deze wijze te kunnen voorkomen het verspreiden van allerhande schadelijke en schandelijke boeken, waarmede deze landen reeds sedert enkele jaren tot groot nadeel en grote verwarring der kerk vervuld zijn geweest

X En aangezien alle oprechte christenen vanwege de liefde, die zij schuldig zijn tot hunner naasten zaligheid en vanwege de ijver om Gods ere onder de mensen te verbreiden, gehouden zijn alle middelen aan te wenden, die daartoe dienen, en God ons in deze landen een weg geopend heeft tot verscheidene verafgelegen landen in de Indien en elders, die van de kennis des waren Gods geheel ontbloot zijn, verzoekt de voorzeide Synode ook ootmoediglich, dat u hoogmogenden met een christelijke ijver deze heilige zaak gelieven ter harte te nemen, en met alle ernst daarop toe te leggen, en tot dien einde zodanige middelen te ordineren en te bezorgen, die allerprofijtelijkt en bekwaamst zijn tot voortplanting des Evangeliums in die landen

XI Dat ook u hoogmogenden gunstiglijk gelieven acht te hebben, op die vrome christenen en kerken, die in de naburige provincien van het overheerde Nederland, onder het kruis zuchten, opdat tot hun dienst en versterking in de ware christelijke religie, enige middelen uitgevonden en aangewend mogen worden En dat tot dien einde u hoogmogenden gelieven de respektieve provincien te bewegen, om tot de dienst derzelver kerken enige bekwame personen te onderhouden, gelijk de heren Staten van Holland en West Friesland, alsook de heren Staten van

Zeeland al van overlang twee predikanten tot derzelve dienst onderhouden hebben, en alsnog onderhouden.

XII. Dat ook te zijner tijd eens gelet worde op de priesters, die nog openbare dienst doen binnen de palen der verenigde provinciën, inzonderheid in de Baronnie van Breda, en het Markizaat van Bergen op Zoom; opdat dezelve ook eindelijk uit hun openbare diensten geweerd en in hun plaats gereformeerde predikanten worden ingesteld, gelijk wij zien, dat in andere plaatsen van u hoogmogenden geschied is.

XIII. Van gelijke dat over de exekutie van uw wetten en plakaten tegen het inkruipen en omzwerfen der paapse priesters en jezuiten overal in deze landen, waardoor vele eenvoudige zielen worden verleid, alsook tegen de oefening der paapse afgoderij en superstitie strenger wetten mogen worden gemaakt, alzo men bevindt, dat deze abuizen dagelijks meer en meer toenemen. Dat ook meteen achtgenomen worde op de lastering der Joden onder ons wonende, en dergenen, die van hen verleid zijnde, van de christelijke religie afvallen tot het Jodendom.

XIV. Dat die gruwelijke en menigvuldige profanatiën van de sabbat, die dagelijks voorvallen door marktdagen, kermissen, maaltijden van gilden, wachten, buurten, bruiloften, door wapen-oefeningen, jagen, vissen, vogelvangen, balslaan, door het spelen van komedie, door dansen, boelhuizen, gelagen en allerhande min noodzakelijke slaafachtige werken, en zeer vele dergelijke andere, die in deze landen met grote ergernis en tot oneer van de gereformeerde religie, en grote verhindering van de godsdienst doorgaans aangroeien, zeer scherp mogen worden verboden en verhinderd.

XV. Dat ook de grove en menigvuldige abuizen, waardoor de mensen van de ware godzaligheid worden afgeleid tot de ijdelheden en dartelheden dezer wereld, als daar zijn het houden van vastenavonden, het spelen van komediën, zo dergenen, die zichzelf rederijkers noemen, als andere omlopende komedianten, toneel- en goochelspelen, drinkgelagen, dansscholen en vele andere dergelijke dingen, in deze landen mogen verboden en weggedaan worden. En inzonderheid, dat op dat afgrijselijk vloeken en zweren, dat dagelijks gehoord wordt, met de grootste ont-heiliging van Gods allerheiligste Naam, enige politieke straf gesteld worde.

XVI. En dewijl men bevindt dat op sommige plaatsen zulke formulieren van eden in zwang zijn, die van de paapse afgoderij niet vrij zijn, dat overal een eenparig formulier van eedzweren

mag worden ingevoerd, en dergelijke misbruiken weggenomen.

XVII. Eindelijk, dewijl in vele provinciën de traktementen der dienaren des Goddelijken Woords en het onderhoud van derzelver weduwen zeer sober zijn, daar nochtans in dezelve plaatsen kerkelijke middelen genoeg zijn, verzoekt ook de voorzeide Synode, dat u hoogmogenden gelieven deze zaak aan de respektieve provinciën gunstig te rekommanderen, teneinde de predikanten van hun nooddruft mogen worden voorzien, gelijk de eer van de dienst vereist.

Alzo de scriba Sebastianus Dammannus, die bezig is om de handelingen dezer Synode uit het dagboek aan de scriba Festus Hommius, en uit de overgeleverde adviezen te bekorten, van wege verscheidene voorvallende verhinderingen voor het scheiden dit werk niet zal kunnen ten einde brengen, is goed gevonden uit de respektieve kollegiën enigen te deputeren, die als dat werk afgedaan is, van Dammannus bijeen zullen worden geroepen om de bekorte handelingen te examineren, en uit naam der Synode te approberen.

De 178e Sessie.

De 28e mei, des dinsdags voor de middag.

Tot de revisie en het examen van de bekorte handelingen der Synode van de scriba Sebastianus Dammannus, zijn gedeputeerd uit de zeer vermaarde heren professoren D. doktor Johannes Polyander, uit Gelderland Elhardus Menhius, uit Zuid-Holland Balthasar Lydius, uit Noord-Holland Jacobus Rolandus, uit Zeeland Cornelius Regius, uit het Sticht van Utrecht Johannes Dibbetius, uit Friesland Johannes Bogermannus, uit Overijssel Hieronimus Vogelius, uit de provincie van Groningen en Ommelanden Cornelius Hillenius, of zo hij mogelijk niet tegenwoordig is, in zijn plaats Wigboldus Homerus, en uit de Franse Nederlandse kerken, Daniël Colonius.

De classe van Dordrecht, als classe Synodaal, zal bezorgen, dat de uitschrijving van de naaste Nationale Synode, te zijner tijd beleid en aangesteld worde, en voorts alles doen, wat tot nog toe van de nationale kerk placht te geschieden.

Is geresolveerd, dat in de uitschrijving van de naaste Nationale Synode, de hoogmogende heren Staten-Generaal zal worden verzocht, dat daartoe ook mogen worden genodigd de Nederlandse kerken van beide talen, de Nederduitse en Franse verspreid door Duitsland en Groot-Brittannië, om als leden van de Nederlandse

Nationale Synode, gelijk eertijds, alzo ook van deze Synode te mogen worden erkend.

Opdat de dingen, die in het voornoemde rekwes dezer Synode van de Nederlandse kerken begrepen zijn, en bij de hoogmogende heren Staten-Generaal verzocht en aangedrongen zullen worden, te zorgvuldiger verzorgd mogen worden, zijn daartoe van deze Synode gedeputeerd D. doktor Johannes Polyander, Festus Hommius, Henricus Arnoldi, en Henricus Rosaeus, die in de naastkomende Nationale Synode over de zaken, die door hen gedaan zijn, rapport zullen doen, en rekenschap geven.

De Nederlandse liturgie, waarin begrepen zijn de publieke gebeden en formulieren van de bediening der sacramenten, oefening der kerkelijke discipline, bevestiging der kerkendienaren, ouderlingen en diakenen, inzegenen des huwelijks, zal van de reviseurs der korte behandelingen of de scribae der Synode overzien zijnde, bij de andere publieke geschriften gevoegd worden.

Is voorgesteld, dat de vermaarde heer Thomas Erpenius, professor van de oosterse talen in de akademie te Leiden, voor heeft een treffelijk werk over het Nieuwe Testament onder de titel „De tabernakel onzes Heeren Jezus Christus”, en is gedelibereerd of men niet dat boek, uit naam van deze Synode, aan de hoogmogende heren Staten-Generaal zou rekommanderen; de zaak wel overwogen zijnde, is goed gevonden eerst een proef van het werk, dat hij belooft, af te wachten, opdat het gezien en aan de Provinciale Synode vertoond zijnde de kerken alsdan aan de rekommandatie van dit werk ten beste mogen gedenken.

Is ook goed gevonden deze Synode met een publieke dankzegging tot God plechtiglijk te eindigen, die de eerwaardige Balthasar Lydius, herder dezer gemeente, doen zal in tegenwoordigheid van het volk, en van de ganse Synode, na een publieke predikatie in de grote kerk.

De eerwaardige praeses, met zijn assessoren zijn gedeputeerd om na het scheiden der Synode, de achtbare magistraat dezer stad Dordrecht, uit gemene naam der Synode te bedanken voor de zonderlinge vriendelijkheid en welwillendheid aan deze Synode bewezen.

De 179e Sessie.

Des zelve daags na de middag.

Zijn voorgelezen en geaprobeerd de akten van de voorgaande sessiën, sedert de 22e mei tot deze tegenwoordige toe.

De 180e en laatste Sessie.

De 29e mei, des woensdags voor de middag.

De handelingen der Synode door Gods genade nu ten einde gebracht zijnde, zijn de heren kommissarissen, en alle de gedeputeerden der Nederlandse kerken, in de vergaderplaats tezamen gekomen, en nadat aldaar een kort gebed gedaan was, zijn zij tegelijk in orde uitgegaan naar de grote kerk, de heren kommissarissen voorgaande en de achtbare magistraat dezer stad uit het raadhuis hen vergezelschappende, alwaar de eerwaardige Balthasar Lydius, herder dezer gemeente, in een grote vergadering van volk, een predikatie gedaan heeft uit Jesaja 12 : 1, 2, 3, waarin hij verklaard hebbende de droevige toestand dezer kerken in de voorgaande jaren, en de zonderlinge en wonderbare weldaden Gods, onlangs aan dezelve bewezen, en haar alle ernstig en met vele redenen vermaand hebbende tot de schuldige dankbaarheid, heeft de goede en allerhoogste God in het openbaar plechtig gedankt, zo voor al deze weldaden aan de Nederlandse kerken bewezen, als ook in het bijzonder voor de zonderlinge zegen, waarmede Hij de handelingen dezer Synode heeft achtervolgd, en dezelve tot een gewenst einde gebracht; en tegelijk daarbij gevoegd een ernstig gebed tot God, opdat al hetgeen in deze Synode besloten is, ten beste der kerk gelukkig ter executie mag worden gesteld. Uit de kerk zijn zij allen in dezelve orde tot de vergadering wedergekeerd. Praeses en assessoren hebben de achtbare magistraat op het raadhuis wedergekeerd, uit naam van de gehele Synode bedankt voor de zonderlinge Godvruchtigheid, beleefdheid en milddadigheid, die hij aan al de Nederlandse kerken en inzonderheid derzelve Synode gunstelijk heeft bewezen. Nadat ze allen in de vergaderplaats waren wedergekomen, heeft, nadat de praeses wederom een kort gebed had gedaan, de weledele heer Hugo Musius van Holi in de naam van de heren politieke kommissarissen de Synode aangesproken, en dezelve vanwege de hoogmogende heren Staten-generaal bedankt voor haar vlijtigkeit en getrouwheid in het voorstaan van de waarheid der gereformeerde religie, tegen de dwalingen, waarmede zij een tijd lang was bestreden geweest en heeft verklaard, dat deze arbeid der Synode de hoogmogende heren Staten ten hoogste aangenaam was; en heeft begeerd, dat al de kerken zekerlijk zouden vertrouwen, dat de hoogmogende heren Staten-Generaal niet zouden nalaten van hetgeen tot bescherming en voortplanting van de gereformeerde religie, en vrede en stichting der kerken zal dienen. En dat hunne hoog-

mogenden de zaak van de gereformeerde religie, hun altijd op het hoogst ter harte zouden laten gaan. Heeft ook meteen allen en een iegelijk vermaand, dat zij de rechtzinnige Waarheid in broederlijke liefde, vrede en onderlinge eendracht voortaan en eenpariglijk wilden voorstaan en voortzetten tot Godes ere en der kerken stichting en vrede. De eerwaardige praeses in het brede verhaald hebbende de genade en zegen Gods, waarmede Hij deze gehele Synode goedertierenlijk heeft achtervolgd, inzonderheid, dat Hij in zo zware en duistere zaken zulk een wonderlijke overeenstemming onder allen, zo uitheemsen als provincialen, door de genade Zijns Heiligen Geestes had gegeven; heeft uit de naam van de gehele Synode de heren kommissarissen bedankt, dat zij zo voorzichtig, naarstelijk en onvermoeid de handelingen van deze Synode hadden bestierd, en dezelve zeer dikwijls met zo heilzame adviezen waren behulpzaam geweest. En heeft verzocht indien misschien iemand in de Synode iets menselijks ware overkomen, hetzelve ten beste te duiden, en de menselijke zwakheid ten goede te houden. De heren kommissarissen hebben door de weledele heer Musius geantwoord, dat hun in deze Synode overvloedig voldoening was gegeven, en dat zij ten hoogste verblijd waren, over de genade van God aan deze Synode bewezen, en inzonderheid over de grote overeenstemming in de rechtzinnige leer. Daarna de praeses zich kerende tot de synodale broederen, heeft hij dezelve en een iegelijk in het bijzonder bedankt voor de arbeid en adviezen, waarmede zij deze Synode hebben gediend, en zich zelven gekuseerd, dat hij met verscheidene lasten overvallen zijnde, alles niet had kunnen doen wat hij wel had gewild, en de Synode misschien wel had gewenst; en tegelijk verzocht, dat zij deze zijn arbeid in goede consciëntie aan deze Synode gedaan, voor lief wilden opnemen, heeft eindelijk allen en een iegelijk alle mogelijke diensten, die door hemzelf konden worden verricht, in het brede aangeboden, en God gebeden, dat Hij allen, die van de Synode zijn, die genade wilde doen, dat zij eindelijk eenmaal in de hemelse Synode bijeen mochten komen, en daar allen eendrachtelijk God in eeuwigheid verheerlijken. Hierop heeft de weledele heer Musius geantwoord, dat de heeren kommissarissen in deze Synode overvloedig voldoening was gegeven, en dat zij de eerwaardige praeses zelf, de assessoren en scribae en al de leden der Synode bedankten voor de diensten en arbeid aan de Nederlandse kerken in deze Synode betoond. Alle andere leden der Synode hebben ook hetzelve kollegialiter verklaard en betuigd, en meteen de heren kommissarissen bedankt voor

de overgrote weldaden aan deze Synode bewezen, in het brede hun dankbaarheid betuigende, en hun de Goddelijke zegen toewensende. En alzo is de vergadering na plechtige dankzegging tot God, door de praeses, en na onderlinge en vriendelijke begroeting en toereiking van de rechterhand der gemeenschap onder overvloedige betuiging van broederlijke eendrachtigheid en liefde in de Naam des Heeren gedimmitteerd en gescheiden.

Ter oorkonde van het verhandelde, hebben wij deze ondertekend,

SEBASTIANUS DAMMANNUS
Synodi Scriba.

FESTUS HOMMIUS
Synodi Scriba.
